

Blog 173 Vrij als een vogel

Het verhaal gaat dat ik, toen de taal van de mensen om mij heen voor mij betekenis begon te krijgen, besloot om wel te luisteren maar er verder het zwijgen toe te doen. Dat heeft enige jaren geduurd – zo heb ik van mijn moeder begrepen. Altijd aangevuld met haar constatering dat ik dat nadien wel heb ingehaald. Gelukkig maar, want voor mij is een leven zonder taal en toon, zonder woorden en muziek ondenkbaar.

Ik ben gehecht geraakt aan de schoonheid van de taal, in het bijzonder van poëzie. Taal heeft zijn eigen logica, poëzie nog meer, meer dan wiskunde waar ik ook van houd. Ook muziek heeft zich, met zijn eigen schoonheid en logica met mij verbonden. Ik ben dan ook een rijk mens. Met Franz Schubert zing ik: 'Du holde Kunst, ich danke dir dafür!'

! Vogel

Hoe komt wie vliegt ooit tot bedaren, en wie niet vliegt ooit van zijn plaats?

Zo was ik ook ontvankelijk voor het gedicht van Jan Emmens¹ met zijn twee laatste regels die in 1995 mijn leven binnenkwamen.

Een docent van de Hogeschool Windesheim in Zwolle had zijn aan mij gerichte brief met deze twee regels afgesloten. Hij schreef me mee te willen vliegen op de reis die Windesheim onder mijn leiding was begonnen. Honderden gemotiveerde medewerkers hadden in de maanden daarvoor geluisterd naar externe, zeer bij het hoger onderwijs én de samenleving betrokken deskundigen. Ze hadden deelgenomen aan gespreks-groepen, hun ideeën en dromen over de toekomst van Windesheim opgeschreven en zo was uiteindelijk met hun steun een nieuwe strategische koers tot stand gekomen. Er groeide een schoolcultuur waarin ruimte was om inclusief te denken en te handelen. Maar niet iedereen deed mee en dat leidde tot onrust. Er waren er die hoopten, zelfs verwachtten dat het allemaal wel weer over zou gaan. De briefschrijver wilde wél deel zijn van de verandering, maar zag ook de onrust, het verzet en vroeg zich af: *hoe komt wie vliegt ooit tot bedaren en wie niet vliegt ooit van zijn plaats?* Ik zocht naar een antwoord en zo had mijn toespraak op 6 september 1995, tijdens de opening van het nieuwe hogeschooljaar, die twee dichtregels als leidend thema: '*Hoe komt wie vliegt...*'

Enkele jaren later. Tijdens een van mijn frequente wandelingen door de gebouwen was er nogal eens sprake van een 'toevallige' ontmoeting. Zo hield een ingenieur mij een keer aan en dat leidde tot een afspraak. Hij was misschien dertig, een man vol levenslust. Naast zijn werk speelde hij in een muziekband, trad daarmee op. Tijdens vakanties maakte hij grote reizen. Kortom, hij genoot van het onbekende, van de verandering. Maar toch ook niet, want hij 'bekende' mij dat hij bang was. Bang voor de veranderingen die zich voltrokken. Nee, niet voor de veranderingen zelf, hij was het daar helemaal mee eens, maar voor wat die veranderingen voor hém zouden betekenen. Ik was heel verbaasd. Hoe kon een zo vitale, intelligente, levenslustige man vrezen voor de verandering die zich in zijn werk voltrok? Veranderingen waarmee hij bovendien instemde.

Ik heb geleerd dat 't minder vreemd is dan op het eerste gezicht lijkt. Dat komt zo: ik heb de dichtregels als een kostbaar geschenk ervaren, ze wonen in mij en resoneren al ruim 26 jaar op gezette tijden in mijn hoofd. Het zijn dichtregels die mijzelf raken, ook over mij gaan. Jan Emmens heeft het – zo blijkt uit de titel van het gedicht – niet over vogels, maar over een vogel die zowel de gedreven onrust van het vliegen kent als de stille rust van het verblijf op zijn nest; een vogel die geniet van verandering én hecht aan het bestaande, aan wat verworven is. Ik ben ook zo'n vogel met 'zwei Seelen in meiner Brust.'² Wie krampachtig zoekt naar een sluitend antwoord op zijn vragen zal dat antwoord niet vinden. We vinden ze wellicht door er rustig over na te denken, ons eigen leven in ogenschouw te nemen en te bezien hoe wij met zijn vragen omgaan.

De dichtregels van Jan Emmens resoneren zeker ook nu in mijn hoofd en daar is alle aanleiding toe. Want het is onmiskenbaar: we zijn onrustiger dan ooit; uitgaan en ons-

zelf onbegrensd over de aarde verplaatsen lijken de ultieme vorm van vrijheid. Helaas is het aantal trekkende vluchtelingen ook veel groter dan ooit. Miljarden mensen blijven door gebrek aan middelen en mogelijkheden juist aan hun kleine plekje op aarde gekluisterd, zij zijn evenmin vrije vogels. Dit alles illustreert hoezeer de kloof tussen rijk en arm, tussen ontheemde en gesettelde wereldburgers nog steeds groter wordt. En ik besef: ik zit aan de goede kant van de streep, ook ik ga graag uit en trekken is heerlijk, maar ik weet óók dat deze manier van leven niet houdbaar is. Wij hebben de luxe om ons wél als vrije vogels over de aarde te bewegen bij de gratie van het feit dat anderen dat níet kunnen. Als de hele mensheid zich kon permitteren trekkende, vliegende vogels te zijn zoals wij... – de aarde zou binnen één generatie onbewoonbaar verklaard worden. Is dat de hoge prijs voor onze wil om onbegrensd als een vrije vogel te kunnen vliegen?

Vrij als een vogel – maar wat is dat, vrijheid? Harry Jekkers verwoordde dat in 1983 prachtig in zijn schitterende lied³ **Over de Muur**:

En alleen de vogels vliegen van Oost- naar West-Berlijn
Worden niet teruggefloten, ook niet neergeschoten
Over de muur, over het ijzeren gordijn
Omdat ze soms in het westen, soms ook in het oosten willen zijn

Vrij als een vogel! Is het echt waar dat wij door de coronacrisis in onze vrijheid worden belemmerd, omdat we ons minder kunnen gedragen als een vogelzwerm, onrustig vliegend, weg van het nest? Is 'kunnen doen waar je zin in hebt' de ultieme vrijheid? Betekent vrijheid ook niet de kunst om even niet te vliegen, juist op het nest te zijn, er voor te kiezen om geduldig te zijn? Helpt een gedachte van Cornelis

Verhoeven – misschien wel de oorspronkelijkste denker van ons taalgebied in de vorige eeuw – ons daarbij? In zijn 'persoonlijk woordenboek' *Dierbare woorden* gaf hij nieuwe betekenis aan bestaande woorden, zoals: **Geduld is wonen in uitstel**. Is dat een levenskunst die wij meester zijn of ons meester kunnen maken? Het klopt toch dat het beoefenen van geduld aan de tijd zijn dwingende, *onvrije* betekenis ontnemt?

Vrij als een vogel is voor mij ook het ervaren van de rust op ons nest, leven, de stilte beleven, misschien wel – zoals Ida Gerhardt dichtte – de onvervreembare eenzaamheid mogen ervaren om te schrijven, te lezen en te luisteren.

Vrij als een vogel leven betekent voor mij: uitgaan en vliegen én omzien naar de dag die voorbij is, de nacht verwelkomen, geduldig uitzien naar morgen – alles hoeft niet vandaag, want morgen zal een nieuwe dag aanbreken, een dag met nieuwe betekenis.

Hoe komt wie vliegt ooit tot bedaren
en wie niet vliegt ooit van zijn plaats?

■ Onvervreemdbaar
Dit wordt ons niet ontnomen: lezen,
en ademloos het blad omslaan,
ver van de dagelijksheid vandaan.
Die lezen mogen eenzaam wezen.
Zij waren het van kinds af aan.

1. Lees het hele gedicht *Vogel* van Jan Emmens en meer daarover [hier](#)

2. "Zwei Seelen wohnen, ach! in meiner Brust, Die eine will sich von der andern trennen." – J. W. von Goethe, in *Faust. Eine Tragödie*, deel I, vers 1112

3. Wat is vrijheid? De hele tekst van het lied *Over de Muur* vind je [hier](#); zie ook hieronder

Muziek over (verlangen naar) vrijheid, vliegen, thuiskom, lezen en luisteren

1. Dertig jaar na de val van de muur zingt Harry Jekking met het Klein Orkest opnieuw [Over de Muur](#)

2. "O könnt ich fliegen wie Tauben dahin..." In de compositie "Hör mein Bitten" van Felix Mendelssohn-Bartoldy hoor je na 5:40 minuten over dit verlangen zingen. Luister [hier](#)

3 Al vaker vermeld, maar ja, het is zó mooi en past zo goed bij deze blog: [Home sweet home, een zeemanslied](#)

4. Voor het lezen en luisteren op een onvervreembare avond: [Du bist die Ruh](#) van Frans Schubert